Misima Jukio magyarországi megjelenései műfordításai tükrében

VIHAR JUDIT
főiskolai tanár, ELTE BTK

Abstract: Настоящая статья дает обзор произведений японского писателя, Юкио Мисима, опубликованных на венгерском языке. Всего пятьдесят лет назад японский писатель совершил ритуальное японское самоубийство, харакири, об этом знал весь мир. Работы Мишима охватывают Восток и Запад, традиционную Японию и современную Европу. Он был три раза номинирован на Нобелевскую премию. Его повести, романы и пьесы пользовались большой популярностью во всем мире. Его произведения перевели на венгерский язык в основном с английского, но в сборнике драматических произведений Мишима все пьесы были переведены с японского языка. И до сих пор представляет большой интерес к писателю и его произведениям.

Keywords: японская литература, литературный перевод, традиция и современность, крайности жизни

Az ötven esztendeje rituális öngyilkosságot elkövetett Misima Jukio negyvenöt évet élt csupán, mégis szinte minden műfajban remekművekkel ajándékozta meg olvasóit. John Roderick újságíró szerint Misima igen sokoldalú ember, a modern Japán Leonardo da Vincije. Életében háromszor is felterjesztették a Nobel-díjra, de ezt az elismerést soha nem kapta meg, bár számos kitüntetéssel jutalmazták munkásságát. Az első Nobel-díjas japán író 1968-ban Misima mentora, Kavabata Jaszunari lett. Pedig Misima a művészetek szivárványának minden színében pompázott, kifinomult, árnyalt stílusa egyesítette Kelet és Nyugat, a hagyományos és az avantgárd, a japán érzékenység és a freudi lélekelemző módszer sajátosságait. Eleinte vakákat, japán verseket írt, majd tizenkét éves korától már elbeszéléseket is. A néhány vaka közül öt magyarul is olvasható Terebess Gábor fordításában és a terebess.hu honlapon lehet megtalálni. A regényben és a drámában, – utóbbinak szinte minden változatában – Misima nagyot alkotott, de filmet is írt, sőt színészként szerepelt néhányban.

Élete, munkássága a legnagyobb végletek között mozgott, tudott írni a legromantikusabb, legpoétikusabb szerelemről és a legvéresebb, legádázabb harcokról, gyilkolásról. Maga vézna testű kisgyerekként kezdte, kigyúrt izomkolosszusként fejezte be életét. Eredeti neve Hiraoka Kimitake, akinek ősei igazi japán harcosok, szamurájok voltak, s aki arisztokratikus atmoszférában nőtt fel. Apja kormánytisztviselő, anyja egy iskolaigazgató lánya volt. A hagyományos japán családban többnyire az apa édesanyja számított teljhatalmú családfőnek.

Az író nagyanyja, Nacuko valósággal elrabolta a beteges, csenevész kisbabát a szüleitől, szinte szerelmes rajongással nevelte az öregség fojtogató légkörében, még a széltől is óvta. Misima egész életében attól tartott, hogy megmérgezik. Tizenkét évesen került vissza a szülőkhöz. Ekkor minden megváltozott, mert az édesapja kíméletlen vasfegyelemmel dresszírozta a fiát, irodalmi zsengéit a szemétre vetette. Ugyanis Misima ebben az időben kezdett el írni, követve példaképeit: a japán klasszikusokat, *Muraszaki udvarhölgy Gendzsi regényét*, kimagasló író elődjét, Akutagava Rjúnoszukét, a 20. század legférfiasabb japán íróját, Tanizaki Dzsunicsirót, de a nyugati irodalom nagyjai is nagy hatást gyakoroltak rá, Dosztojevszkij: *Karamazov testvérek* című művéből többször saját alkotásaiban is idézett, Oscar Wilde: *Salome* című műve, Rainer Maria Rilke írásai voltak a kedvencei.

Misimát a legelőkelőbb japán iskolába íratják be, a Gakusúinba, ahová a császári család gyermekei is járnak. Az iskolába kerülve a császár és a Napistennő kegyeibe ajánlja magát. Ahogy később maga is mondja: „A császár a feltétlen teljesség!” Már ekkor elhatározza, hogy megvédi, életben tartja a japán szellemiséget. Tizenhárom évesen az irodalmi kör vezetőségébe is beválasztják. Mégis társai között magányos rút kiskacsának érzi magát. Már fiatalon úgy érzi, hogy a kard és a krizantém eszméjét kell megvalósítania, amiről Ruth Benedict amerikai antropológus írt 1946-ban megjelent művében, a *Krizantém és a kard* címűben. Misima első elbeszélése, a *Hanazakari no mori* ’Virágzó erdő’ erről szól, első írása nagy sikert arat tanárai körében. A művet 1944-ben meg is jelentetik, ekkor veszi fel, tanárai javaslatára a Misima nevet Misima városáról, ahonnan a legjobban lehet látni a Fudzsi hegyet. Utóneve pedig a hófödte hegycsúcsra emlékeztetve, a 'hó' jelentésű „juki” szóból származik. A Misima név ’három sziget’-et jelent, de a buddhizmusban a félistenek, a démonok, és a vadállatok hármas poklának birodalma. Ebben az évben végzi el az iskolát is. Ragyogó eredményei miatt a császár ezüstórát ajándékoz neki.

Rövid pénzügyminisztériumi hivatalnokoskodás után apja engedélyével otthagyja állását és ettől kezdve az irodalomnak szenteli életét.

A II. világháború után Misima azt vallja, hogy mostantól útja ketté válik, magáévá teszi a középkori gondolatot az irodalomról és a szamurájságról, egyszerre kezd foglalkozni irodalommal és harci felkészüléssel. Ekkor látnoki módon megjósolja, hogy a hagyományos Japán el fog tűnni, színtelen és kiüresedett gazdasági nagyhatalom lesz belőle a Távol-Keleten.

1949-ben jelenik meg korszakalkotó, félig önéletrajzi ihletésű műve, a *Kamen no kokuhaku,* amelyet magyarul két fordításban is olvashatunk *Egy maszk vallomása* címmel. Mindkettőt angol nyelvből ültették át magyarra. Fázsy Anikó leheletfinom árnyalatokat is kifejező fordítása 1998-ban jelent meg. Gy. Horváth László pontos fordítása pedig 2018-ban. A mű egyes szám első személyben

íródott, ez a forma pedig régóta igen kedvelt volt a japán irodalomban. A v*atakusi sószecu,* az énregény tág teret enged az önkitárulkozásnak. A regényben a főszereplőt, az írót gyermekkori olvasmányainak során többek között egy magyar mese kápráztatja el, amelyben egy herceg küzd meg a hétfejű sárkánnyal. Csak az keseríti el, hogy a herceget nem tépik véres cafatokra. Hősünk fokozatosan ébred rá arra, hogy a törékeny női szépség helyett a robusztus férfias erő, a fájdalom során kibuggyanó vér hozza igazán izgalomba. A fiatal fiú Stefan Zweig novellahősének japán testvére lehetne. Magányos rút kiskacsának érzi magát, s egyre inkább tudatosul benne, hogy örök kirekesztettségben kell élnie.

A mű fiatal, látensen homoszexuális hőse kénytelen maszk mögé bújni, hogy a társadalom befogadja. A mű megrendítően ír arról az erőfeszítésről, amit a fiatalember tesz, hogy olyanná váljon, mint az átlagemberek, de ez sehogy sem sikerül neki. Ekkor döbben rá: egész életében maszkot kell viselnie, hogy soha senki se vegye észre, mi lakik benne, s hátha ezzel sikerül becsapnia önmagát is. A probléma Japánban nagyon élő, hiszen az évszázados szamurájvilágban gyakran lehetett és lehet ma is ezzel a kérdéssel találkozni. Misima keserűen veszi tudomásul, hogy amit az emberek részéről pózolásnak tartanak, az a valódi természete, és amit igazi énjének hisznek, az valójában álarc. Mazochista hajlamai miatt furcsa élvezettel borzong bele saját halálának gondolatába.

Mivel Misima munkásságában egyformán döntőek epikai és drámai művei, a továbbiakban először magyar nyelvű epikai írásait, majd drámai műveit mutatjuk be.

*

Misimát az 50-es évektől egyre inkább a szépség problematikája izgatja. 1952-ben álmai földjére, Görögországba utazik, hogy szembesülhessen a klasszikus szépséggel. Úgy érzi, álmai földjén valósul meg a harmónia test és lélek között. Írásművészetére leginkább a görög klasszikus művészet volt hatással. Ezért volt az, hogy Thomas Mann házának mintájára felépített otthonának kertjében ógörög szobrok másolatait helyezte el. Misima e korszakának a terméke többek között a *Siosai* (1954), a *Hullámok sűrűjében* című gyönyörű szerelmes regénye, melynek témáját Daphnisz és Chloé történetéből meríti. A mű magyar változatát Zimre Krisztina franciából fordította, 2001-ben jelent meg. A könyvet a két évvel korábbi, görögországi utazásának hatására írta. A mű helyszíne Utadzsima, a dalok, versek szigete, amelyet a valóságban KaMisima néven emlegetnek, ami az „istenek szigetét” jelenti (a *kami* 'isten' jelentésű és a *sima* 'sziget' jelentésű szó összetétele, de ugyanakkor ott szerepel a szóban Misima neve is). A két szerelmest, a halászfiút és a gyöngyhalász lányt mindenáron megpróbálják elszakítani egymástól, de a történet boldog befejezéssel zárul. A könyv Japánban bestseller lett, a három legjelentősebb japán irodalmi díjat is elnyerte, majd

filmet is forgattak belőle. A kritikusok azonban elmarasztalták ezt a művet, szerintük Misima nem ismeri a természetet, a fák, növények neveit. Ennek ellenére a könyv ma is népszerű olvasmány.

Nagy regényei között feltétlenül meg kell említeni a *Kinkakudzsi* (1956) 'Az aranytemplom' című írását, amelyben szintén a klasszikus szépségideál megformálására törekszik modern nyelvi eszközökkel. A mű magyarul 1989-ben jelent meg, *Erdős György* fordította le japán nyelvből. A mű valós eseményt örökít meg: a kiotói Aranypagodát, a buddhista építészet egyik legnagyobb remekművét 1950-ben felgyújtotta egy szerzetes. Ahogy erről Misima maga is vall: „A szépség lerombolása szebb, mint maga a szépség." A szadista brutalitás, a pusztítás gyönyöre nem idegen az írótól. Ugyanakkor iszonyatosan fél, hogy emiatt gyilkossá válik, ezért inkább önmaga ellen fordul, kínozza, marcangolja önmagát. Ettől az időtől vallja, hogy „a halálban találtam meg életem igazi célját", s furcsa élvezettel borzong bele saját halálába. Ugyanakkor rettenetesen irtózik a haláltól, s ahogy ebben a regényében is olvashatjuk, a II. világháború kitörésekor mindent elkövet azért, hogy elkerülje a katonáskodást. A háború látszólag hidegen hagyja, mégis amikor közvetlenül a háború elvesztése után a japán császár lemond isteni származásáról, Misima – az elesettek nevében – becsapottnak érzi magát. Maga a regény egy példázat, mert a főhős, a dadogó pap képtelen elfogadni, hogy az Aranypagoda, a szépség mintaképe, tovább fog létezni, mint ő, ezért gyújtja fel a gyönyörű építményt. Később Misima ezt teszi saját testével: miután tökéletesre formálta, japán rituális öngyilkosságot hajt végre. Misimának ezt a regényét is megfilmesítették, a regény és a film még nagyobb népszerűséget hozott a számára most már nemcsak Japánban, hanem a tengerentúlon, Amerikában és Európában is. A regény egy részletét *Hold a vízen* címmel Gács Éva fordította le olaszból, ez a részlet csak elektronikusan jelent meg magyarul a terebess.hu honlapon.

Novellái közül a Nagyvilág című világirodalmi folyóirat számára még kettőt fordítottak le, *A kegyencnő és a pap* 1983-ban, *Az újságpapír* 1996-ban jelent meg magyarul, melyeket angol nyelvből ültettek át magyarra.

Misima 1955-től határozza el, hogy kemény munkával csenevész testét atléta termetűvé formázza. Rendszeresen testépítéssel foglalkozik. Egy alkalommal egy teniszpályán megismerkedik az ifjú Soda Micsikóval, a későbbi császárnéval, és abban az időben mindketten közel álltak ahhoz, hogy kapcsolatukból házasság legyen. Misima végül 1958-ban – házasságközvetítő által megszervezve, ami Japánban még ma is igen gyakori, – Szugijama Jokót vette feleségül, akitől egy lánya és egy fia született.

Az 1963-ban íródott *Gogo no eiko* című regényét Varsányi Mari fordította le angolból magyarra '*Véres naplemente'* címen és ez a fordítás 2007-ben jelent meg. Mint annyi művében Misima, itt is szerelmi háromszöget ábrázol. Egy

egyedülálló anya megismerkedik az utazások kalandjaiból kiábrándult tengerésszel. De az önfeledt boldogság nem adatik meg a számukra, mert az asszony kamaszkorú fia nem nézi jó szemmel a betolakodót. A fiú egy galeri tagjaként elhatározza, hogy visszaszerzi imádott anyját. Tervet eszel ki és bandájával együtt megölik a tengerészt. Misima munkásságában, ahogy sok más írónál is, vannak remekművek és jóval gyengébb alkotások is. Ez a regény kevésbé árnyaltsága, felületes ábrázolásmódja miatt az utóbbiak közé tartozik.

A *Hódzsó no umi,* a *'Termékenység tengere'* című tetralógiája 1965 és 1970 között készült, öt év munkájának termése. A mű címe a Hold egy tengerére utal, a *Mare Fecunditatis*-ra. Ez a fontos műve mindeddig nem jelent meg magyar nyelven, csupán egy részlet elektronikus formában. Gy. Horváth László angol nyelvből fordította le *Az apród* címen, szintén a terebess.hu honlapon olvasható. Ez a fejezet erősen önéletrajzi fogantatású, egy tizenhárom éves arisztokrata fiú életének egy epizódjába enged bepillantást. Itt is elragadtat Misima rendkívül plasztikus stílusa, gyönyörű leírásai. A tetralógiáról, fontossága miatt azonban feltétlenül írni kell. Ebben a művében Misima leírja, hogy élete négy folyóból táplálkozik, ezek az Írás, a Színház, a Test és a Tett. A négy folyó a teljesség tengerébe ömlik, saját életének teljességébe. Az első három egymásba visszavisszatérő tekergő gyökér ahhoz a fához, amelynek testét és ágait a legfontosabb folyó, a Tett adta. Az Írás és a Színház folyójáról 1970-ben, halála évében a Tóbu kiállítás katalógusában azt írja, hogy ez a két folyó biztosítja számára az állandó munkát és a megélhetést, de időnként el is árasztja, szinte a megfulladásig. Úgy érzi, írásai eltűnnek belőle, sohasem töltik ki a benne lévő űrt, és csak egy könyörtelen korbács lesz belőlük, ami örökké lesújt testére. Más utat azonban nem képes választani a túlélésre, úgy érzi, örökkön örökké az a feladata, hogy egyre csak írjon. A Test folyója azt sugallja a számára, hogy egész lényét harcra készítse fel maximális akarattal.

A négy folyó közül a Tettet tartja a legveszélyesebbnek Misima. Úgy véli, hogy a férfit örökletes természete és rendeltetése miatt teste a Tett folyója felé kényszeríti, ami a dzsungel legveszélyesebb folyója. Ebben a folyóban aligátorok és piranhák hemzsegnek. Mérgezett nyilakat lőnek ki felé az ellenséges táborokból. Ez a folyó szemben áll az Írás folyójával. Bár Misima szerint sokan gondolják, hogy a toll és a kard útja egybe torkollik, szerinte viszont igazából ezek csak a halál pillanatában egyesülhetnek. És itt, a Tett folyójában nyeri el Misima a várva várt könnyeket, vért és izzadságot, amit csakis itt tud megszerezni, ellentétben az Írás folyójával, ahol soha nem jut el ezekhez. A Tett folyójában nincsenek szavak és mégis itt találkozik lélek a lélekkel. Bár ez a legpusztítóbb folyó, mégis Misima úgy érzi, ezt a folyót kell követnie, ez a legfontosabb a számára.

1967-ben Misima belépett a Japán Önvédelmi Haderőbe, ahol alapkiképzést kapott. Egy évvel később megalapította magánhadseregét, a Tatenokait a 'Pajzs Szövetség'-et, amelybe főként diákokat toborzott, és a császár védelmére eskette fel őket, meg akarta védeni Japánt a kommunizmustól. Egy himnuszt is írt a Tatenokai számára, melyet Tóth Andrea fordított magyarra és a terebess.hu honlapon olvasható.

Misima 1970. november 25-én, éppen 50 esztendeje, államcsínyt kísérelt meg: a honvédelmi erő tábornokát egy székhez kötözték, de a puccsra való felszólítását nem követte senki, ezért Misima szertartásos szeppukut, hasfelmetszést követett el. (A magyarban használatos *harakiri* szó a japán kifejezés téves olvasatából ered, de ez nemcsak nálunk terjedt el hibásan, hanem az egész világon).

Már évekkel előtte Misima megkomponálta feltételezett halálát. Ezt legpregnánsabban a *Jukoku* (1966) '*Hazafiság'* című művében fogalmazta meg, amelyet Szenczei László fordított magyarra és a Nagyvilág című folyóiratban jelent meg. Az elbeszélésben Takejama Sindzsi főhadnagy és felesége rituális öngyilkosságot követ el 1936-ban, alig egy félévvel házasságkötésük után. Az esküvő napján az ifjú férj elővesszi kardját és elmondja feleségének, hogy egy katona házastársának meglepetés nélkül mindig el kell fogadnia a halált. Erre az asszony szó nélkül elővesszi a tőrét, amely a japán nőknél az asszony fegyvere volt, jelezve, hogy férje mindenben számíthat rá. Pár hónap után a főhadnagy számára kiderül, hogy legközvetlenebb bajtársai zendülőkké váltak és a császári csapatok egymásra támadtak. Ekkor a főhadnagy szeppukut, japán rituális öngyilkosságot követ el. A megrendítően szép írásban Misima a legapróbb részletességgel írja le a házaspár utolsó óráit, önfeledt szeretkezésüket, imájukat, a császár iránti megkérdőjelezhetetlen hűségüket, majd a halálba vezető út iszonyú kínjait. Ezt a novellát megfilmesítették, s benne Misima játszotta el a főszerepet.

Misima később a novellában leírtak szerint 45 évesen seppuku-val fejezte be életét, vagyis a Tett folyójába lépve elkövette egy japán szamurájhoz méltóan az öngyilkosságot.

Misima is azt az elgondolást követte, amiről Albert Camus így írt: „Az öngyilkosság olyan, amit a szív csendjében terveznek el, mint egy műalkotást." A 20. századi Japánban az írók nagy többsége öngyilkossággal fejezte be életét. Hogy csak a legjelentősebbeket említsük: Kavakami Bizan 1908-ban, Arisima Takeo 1923-ban, Akutagava Rjúnoszuke 1927-ben, Makino Sinicsi 1936-ban, Dazai Oszamu 1948-ban, Hara Tamiki 1951-ben, Hino Asihei 1960-ban, Kavabata Jaszunari 1972-ben, két évvel Misima öngyilkossága után vette szájába a gázcsapot. Misima Jukio pedig 1970-ben nagy botrányt kavaró szertartásos hasfelmetszése előtt e szavakkal búcsúzott a földi világtól: „Az emberi élet rövid, de

én szeretnék örökké élni.” A halála óta eltelt 50 év alatt mindeddig vágya teljesült.

Misima szertartásos öngyilkossága azonban mégsem sikerült jól, egyedül nem volt képes végezni magával, ami egy igazi szamuráj szégyene. Felkért segédje csak a második vágás után vágta le az író fejét.

Még 1967-ben megírja a *Hagakure nyúmon,* vagyis a *’Bevezetés a Hagakure szellemiségébe’* című munkáját, melyet angolból Tóth Andrea fordított magyarra és 2006-ban adtak ki. A ’*Hagakure*’, a szamurájok közismert kódexe, melyet 1709 és 1716 között írt meg Jamamoto Cunetomo pontosan összefoglalva mindazt, amit egy szamurájnak tudnia és tennie kellett. Hogy mit jelent saját korában ez a gondolkodási és cselekvési rendszer, azt írta meg Misima a szamurájok kódexének mai értelméről szóló művében. Mint a legtöbb erkölcs-filozófiai írás, a klasszikus Hagakure, A szamurájok kódexe is időtlen. Tanítása bármely kor emberéhez megtalálja az utat. Mai, hanyatló világunkban, amikor már nem a kard kemény, de igazságos egyértelmű törvénye él, más formában jelentkezik, de ugyanakkor ma is erős hatást gyakorol. Misima Jukio, „az egyetlen könyvnek” tartotta a Hagakurét, amely „szabadságra és szenvedélyre” tanít. Misima ebben a művében – többek között – részletesen elemzi a Hagakure negyvennyolc létfontosságú alapelvét.

*

Mint említettük, Misima életművében a színház nagy szerepet játszott, rendkívül fontos volt a számára. Nemcsak a klasszikus *nó* felújításából írt darabok vagy a 18. századi *kabuki* nyelvén írott drámák, a vidámságtól duzzadó *kjógen,* hanem a különféle modern színdarabok, japánul a *singeki* is, de említhetjük az európai misztériumjátékok hatására írott darabjait, vagy akár operalibrettóit is. Ebből a szempontból a 2014-ben megjelent magyar Misima drámafordítások kötete úttörő szerepet játszik az egész világon. Semelyik országban nem adtak ki ilyen teljes Misima drámakötetet, mint nálunk, Magyarországon.

Misimát eleinte elragadta a színház világa, szívesen írt darabokat, melyek többnyire nagy sikert arattak. De később kiábrándult a színpad világából, már nem kápráztatták el a csillogó fények, egy idő után már nem érezte azt az örömöt, amit az okozott a számára, hogy a színfalak mögül ő irányítja ezt a csodás világot. Úgy érezte, hogy a színház világa álságos, nem igaz világ, a valóság sokban különbözik ettől, így aztán kiábrándult belőle.

Először tekintsük át, hogy 2014 előtt milyen Misima drámafordításokat adtak elő a magyar színházak színpadain. Egyik kiemelkedő darabja a *Szado kósaku fudzsin* (1965), a *Sade márkiné,* melyet először 1989-ben Vörös Róbert vitt színpadra Szolnokon, Budapesten viszont 1991-ben adták elő a Budapesti Kamaraszínházban Csiszár Imre rendezésében. A korán elhunyt Szerencsi Éva legendás alakítása Saint-Fond grófnő szerepében örökre emlékezetes marad. De

a Radnóti Színházban előadták 1995-ben szép sikerrel négy modern nó darabját. 2015-ben pedig a debreceni Csokonai Színházban Jámbor József megrendezte a három misztériumjátékot: *Az út,* a *Napkeleti bölcsek* és a *Krisztus születése* című darabjait Jámbor József és Vihar Judit fordításában. A magyarországi Misima előadásokhoz a következő darabokat fordították le magyarra: *Dódzsódzsi – Arc a tükörben* Sövény Aladár fordításában, *Handzso – Elcserélt legyezők* L. Rádi Judit átültetésében, *Aoi no ue – Aoi* Gergely Erzsébet magyarításában, *Kantan – Kantan* Fehér Katalin és végül *Szotoba Komacsi – Komacsi a sírnál* Morcsányi Géza fordításában. Az *Aoi* című darab nyomtatásban is megjelent *A játszma vége* című modern dráma antológiában 1969-ben.

A 2014-ben megjelent *Barátom, Hitler és Madame Sade* című vaskos Misima kötet a számos drámai műfaj legkülönbözőbb darabjait mutatja be, melyeket több tanulmány kísér: Vihar Judit az Előszóban Misima munkásságát méltatja, Jámbor József, a kötet szerkesztője, az író színházi univerzumát elemzi, Cseh Dávid pedig a modern nó drámákat mutatja be. A fordítói gárda is impozáns: Bartók András, Benkő Krisztián, Bodnár Péter, Cseh Dávid, Hanák János, Jámbor József, Murányi Dorottya, Pápai-Vonderviszt Anna, Pinczés István, Szilágyi Andrea, Vihar Judit ültette át a darabokat magyarra.

Misima megreformálta a nót, a japán középkorban, a 12. században kialakult színpadi formát, amely az arisztokrácia szórakoztatását szolgálta. A sógunok kedvencében, a nóban feldolgozott legendák, eposzok, regényes történetek alapján próbálta Misima bemutatni a 20. századi ember életútját, lelki problémáit a nyugatról importált singeki színpadán. Modern nó darabjai egytől egyig remekművek. Misima iróniával szemléli a múlt és jelen közti távolságot, rámutat arra, hogy a 20. századi Japánban nem érvényesülhet többé a középkori nóban tapasztalható vallásos igazságtétel. Az ősi szellemek szembekerülnek a modern valósággal. A szereplők lelke Misimánál soha nem nyugszik meg, szinte kárhozatra vannak ítélve. Nó darabjai legtöbbször pesszimista kicsengésűek. A darabok cselekménye álom és valóság között mozog. De a darabok földöntúli atmoszférája, szépsége és ugyanakkor a drámai feszesség minden Misima nó darab sajátja. Az író kilenc modern nó darabot írt 1950 és 1962 között, szinte minden évben egyet-egyet. Ezek sorra megtalálhatók a kötetben: *Kantan* (1950) – *A bűvös párna, Aja no cuzumi* (1951) – *A néma dob, Szotoba Komacsi* (1952) – *Komacsi a sírnál, Aoi no ue* (1954) – *Aoi elmerül, Handzso* (1955) – *Az elcserélt legyezők, Daisógai* (1956) – *Díjugratás, Dódzsódzsi* (1957) – *A tükör mélyén, Juja* (1959) – *Juja, Jorobósi* (1960) – *A vak fiú, Gendzsi kujó* (1962) – Gendzsi herceg emlékköve. Mindegyik nó darab középkori történeten alapszik, egyetlen kivétel a Daisógai, amely a modern korban játszódik, egy anya fájdalmáról szól, akinek fia balesetben hal meg egy lóversenyen.

A nó darabok közül kiemelkedik az *Aoi no ue,* amelynek cselekményét Misima egy klasszikus nó darab alapján írta, ez a régi nó pedig Muraszaki híres regényének, a Gendzsinek egy fejezetéből táplálkozott. A darab szerelmi háromszöget mutat be, Gendzsi herceg és felesége, Aoi és a férfi egyik szeretője, Rokudzso kapcsolata adja a konfliktust. Az eredeti darabban a feleséget a szerető szelleme kínozza, de végül egy szent ember imádsága megmenti a feleség életét. Misimánál Aoi egy pszichiátriai osztályon fekszik kórházban, ahol vetélytársa szelleme minden éjjel meglátogatja és kínozza. Férje is meglátogatja az asszonyt, de ekkor Rokudzso megkísérti régi szerelmét, felgyújtja benne a régi szerelem lángját és emiatt a férfi a szeretőt választja, súlyos beteg feleségét viszont magára hagyja, aki ebbe bele is hal.

Misima kis gyermekkorától kezdve rajongott a japán polgárság által kedvelt kabukiért, amely a 17. században terjedt el Japánban. Később többször is felkérték arra, hogy írjon kabukit saját kora számára. Ekkor elhatározta, hogy klasszikus japán nyelven írja meg ezeket a darabokat. Ugyanabban a stílusban írt, ahogyan *Csikamacu Monzaemon* (1653-1725), akit japán Shakespeare-nek szoktak nevezni. Így került sor a *Dzsigokuhen* (1953) és az *Ivasiuri koi hikiami* (1954) című darabjainak megírására klasszikus japán nyelven, ami nagyon eltér a mai japántól. Olyannyira, hogy a klasszikus kabukit a mai japán nézők fülhallgatóval hallgatják a színházban mai japán nyelven, különben nem értenék meg a darabot. Ezt a két színdarabot is megtaláljuk magyarul ebben a drámakötetben. Az egyik, a Dzsigokuhen (magyarul: A pokol kínjai), Akutagava Rjúnoszuke kisregénye alapján íródott, de természetesen modern körülmények között. Akutagava kisregényében egy zsarnok császár arra veszi rá udvari festőjét, hogy fesse meg számára egy paravánra a poklot, de a mester csak úgy képes erre, ha a jelenetet a valóságban is látja. A császár ezért azt a parancsot adja, hogy egy máglyán égessék el a festő gyönyörűséges lányát apja szeme láttára. A császár azért parancsolja ezt, mert a lány visszautasította közeledését. A lány meghal, ami még a kegyetlen császárt is megrázza, de a festő mindennél maradandóbb csodálatos képet fest. Misima úgy alakítja ezt a történetet, hogy a japán bábjátékokban szereplő narrátort, *gidajú*t iktat a cselekmény elmondásába. Emellett az egész történetet egyetlen napba sűríti, így teszi feszesebbé, drámaibbá a cselekményt. A siker fergeteges volt, s ezzel újabb kabukik írására ösztönözte az írót. Ezek után született az *Ivasiuri koi hikiami,* ez a klasszikus japánul írott kabuki egy szegény halárus és egy gazdag örömlány szerelmének beteljesüléséről szól, miközben a 17. századi kabukit parodizálja. Emellett Misima ír még három kabukit, ezek azonban nem szerepelnek ebben a kötetben.

Misima ezeken kívül alkot egy mai japán nyelven megszólaló modern kabukikrimit, a méltán híres *Kurotokage* (1961) *Fekete Szalamandra* címűt. Ez a darab *Edogava Rampo* (1894–1965), a modern japán krimi megteremtője művén

alapul. Az eredeti szerző felvett nevet használt, ami tulajdonképpen anagramma, Edgar Allan Poe nevéből. A történet egy női bűnöző, Fekete Szalamandra és az utána nyomozó detektív erotikus kapcsolatáról szól, amely végül a nő halálával zárul. A hatalmas siker nem maradt el, Misima a darabból filmet is készített.

A híres singeki darabokból négy szerepel a kötetben: a *Szado kosaku fudzsin* (1965) új fordításban *Madame de Sade* címmel, a *Rokumeikan* (1956) – *A Rokumei-palota, Szuzakuke no meszucubo* (1967) – *A Szuzaku-ház bukása, Vaga tomo, Hittora* (1968) – *Barátom, Hitler.* Ezek közül a *Szado kosaku fudzsin*-t nemcsak Japánban, hanem világszerte is az egyik legjobb Misima darabnak tekintették és tekintik. A nagy rendezők közül Ingmar Bergman is színpadra vitte. Ezt az előadást 1993-ban Budapesten is bemutatták szép sikerrel. A 60-as években keletkezett darabjaiban jól érezhető Misima erős jobbra tolódása. Ez látszik témaválasztásán, hogy darabájban Hitlert szerepelteti és abban, hogy ebben a darabban kigúnyolja a kritikusokat és a baloldali értelmiséget.

A drámakötetben szerepel még egy modern *kjógen,* a nóval egyidejűleg kialakult népi fogantatású, rövid komédia, amely az európai commedia dell arte-hoz, vagy a farce-hoz hasonlít. A *Buszu* (1971) – *Ízletes méreg* egy klasszikus kjógen modern átdolgozása, melyet Misima angol nyelven írt meg.

Modern egyfelvonásosai közül kettő is szerepel a kötetben, a *Kataku* (1948) – *Az égő ház* és a *Szangensoku* (1955) – *A három alapszín.* Ez utóbbi darabja abban is különlegesnek számít, hogy ebben fogalmazza meg legpregnánsabban Misima a számára legfontosabb esztétikai értékeket. A három alapszín szerinte a heteroszexualitás, a homoszexualitás és a biszexualitás. A darabon erős ógörög hatás érzékelhető. A műben egy fiatal házaspár és egy barátjuk szerelmi háromszögéről van szó, de a japán irodalomban furcsa módon itt nem egy férfi és két nő, hanem egy nő és két férfi szerepel. Egy csodálatos szépségű tengerparton az ott nyaralókat szinte rajongó csodálattal festi le, szeretettel rajzolja meg a gyönyörű természetet és ugyanígy a három főszereplőt is. Misima, aki japán mondás szerint „két kardot hordott" vagyis biszexuálisnak tartotta magát, a darabba olyan jelenetet írt, melyben – először a világ színpadain – elcsattan egy csók két férfi között. Emiatt a darabot csak 1963 után engedélyezték előadni.

A drámakötethez gazdag – magyar és angol nyelvű – függelék tartozik, melyben Misima összes drámai művének rövid szinopszisa is szerepel.

*

A továbbiakban a Misimáról magyarul megjelent írásokat sorolom fel. Ezek közül a legnagyobb volumenű *Henry Scott Stokes* 1974-ben írott monográfiája, *Misima Jukio élete és halála* címmel. A 2001-ben megjelent művet Tóth Andrea fordította magyarra. Henry Scott Stokes a könyv keletkezésének ideje alatt a *The Time* és a *The Financial Times* újságírójaként közelről ismerte Misimát, élete

utolsó éveiben többször is találkozott vele, tokiói helyi tudósítóként. Kezdeti értetlensége az író tettei és művei felett, később őszinte és mély érdeklődésbe fordult át, amely a mai napig nem csillapodott, meglehet a távolságtartása mindig megmaradt és voltak olyan részei Misima cselekedeteinek, amelyeket egyszerűen értelmezni vagy csak rosszul értelmezni tudott. Stokes könyvében, amely az egyik legnépszerűbb Misima életrajz is egyben és szerzőjének a világhírnevet hozta, alaposabban ismerteti az életutat és még ennél is részletesebben a több mint száz kötetet és színdarabot kitevő életművet. Ez utóbbi miatt különösen hálás a magyar olvasóközönség, lévén roppant kevés mű jelent meg tőle itthon fordításban és azok sem voltak túlságosan népszerűek, ugyanis Misima nem könnyű olvasmány semmilyen szempontból sem, és akik egy sztenderd jobboldali szerzőt sejtenek vagy várnak, azok az első oldalak után roppant nagyot csalódhatnak szinte bármelyik könyvét olvasva. A magyar olvasóközönség nagy érdeklődéssel fogadta Henry Scott Stokes Misimáról szóló könyvét. Nálunk, Magyarországon, ahogy más országokban is, nem az író művei iránti vonzalom, hanem az életút igazán különös befejezése, ennek okai izgatták és izgatják ma is az olvasókat.

Henry Scott Stokes monográfiáján kívül magyarul még megjelent Marguerite Yourcenar, francia írónő esszéje *Misima, avagy az űr víziója* címmel. Ezt a művet az írónő Misima és a japán irodalom több éves tanulmányozása után írta, 1981-ben jelent meg, majd 1983-ban újra kiadták. Főként Misima utolsó éveiről, öngyilkosságáról szól, ennek társadalmi, pszichikai hátterét próbálja megvilágítani. A magyar kiadást Rayman Katalin fordította és 1986-ban jelent meg a Nagyvilág című világirodalmi folyóiratban.

Ezeken kívül 1970-ben bekövetkezett halála óta 25–30 cikk és tanulmány jelent meg Misimáról a magyarországi napilapokban és folyóiratokban, melyek felsorolásának itt nem látjuk értelmét. Két jelentősebb írást, fontosabb reakciót viszont szeretnénk közreadni.

Fázsy Anikó műfordító, a Nagyvilág című folyóirat főszerkesztője rajongott Misima írásaiért, több művét is lefordította angolból, és egy esszében örökítette meg gondolatait, érzéseit a *Termékenység tengeréről,* ami az általa szerkesztett magazinban jelent meg, de a terebess.hu honlapon is olvasható. Fázsy úgy látja, hogy Misimánál a Gonosz jelképét egy csúszómászó, a zöld kígyó jelenti. A zöld szín nála a jóvátehetetlen bűn szimbóluma. Hozzátesszük, hogy a kígyó nemcsak a Bibliában fordul elő a rosszakarat, a gonosz csábítás jelképeként, hanem a japán népmesékben is igen gyakori. Misimánál tehát több forrásból is táplálkozhatott ez a motívum. Ennek ellentéteként a Tengert tekinti Fázsy, ami szerinte Misimánál a teljes élet szimbóluma. A tetralógia kapcsán a Misima korabeli Japán értékelését is taglalja, mely szerint „a modern Japán el van átkozva, a zöld

kígyó áldozata”. Misima nem tud megbékélni a II. világháború utáni Japánnal, hanem visszavágyik a hajdani, a középkori szamurájvilágba.

Az egyik legjelentősebb ma élő magyar író, Nádas Péter is esszét jelentet meg Misimáról *„Misima mondat”* címmel 1999-ben a Jelenkor című folyóiratban. De ez az írása olvasható a terebess.hu honlapon is. Nádas esszéjében megállapítja, hogy Misima regényei közül azok a gyengébbek, ahol egyes szám első személyben ír és azok a sikerültebbek, ahol egyes szám harmadik személyt használ. Nádas elemzi a japán karaktert, mely szerinte a finomság és a brutalitás komplementaritása. Ez akkor válik viszont konfliktusok tárgyává a japán karakterben, amikor több száz éves izoláció után megnyitja kapuját a világ felé. Megpróbál azonosulni az európai és az amerikai kultúrával, de így ennek a karakternek az arca már nem tekinthető valóságosnak, hanem kényszerű maszkot vesz fel, ami nem képes arra, hogy valódi arccá váljon. Misima a japán karakter konfliktusát saját személyisége részének élte meg.

Nádas hosszasan elemzi Misima életvitelét, azt, hogy hogyan vált csenevész kisfiúból kisportolt testalkatúvá. De ez is csak félig sikerült, mert a lába petyhüdt és sovány maradt. Felsőtestéről rengeteg fotó készült, hol nyilak szúrták keresztül, hol rózsák virítottak rajta, majd ezekből a képekből giccses albumokat publikált. Misima stílusát elemezve arra a meggyőződésre jut Nádas, hogy Misima prózájának nem a mondat az egysége, hanem a bekezdés. Stílusa személytelen, de nem hűvös. Egyik legnagyobb regényének *Az aranytemplom*ot tartja. Elgondolkodtató elemzését minden Misima kutatónak melegen ajánljuk.

Befejezésül hadd idézzük Misima halálának 50. évfordulóján Kavabata Jaszunari, Japán első Nobel-díjas írójának, Misima pártfogójának szavait: „Olyan tehetségű író, mint Misima, minden két-háromszáz évben csak egy születik."

Felhasznált irodalom

Mishima, Y. 1968. Egy maszk vallomásai. In *Nagyvilág*. Budapest.

Roderick, J. 1969. *Minka. My Farmhouse in Japan*. Tokyo. Rakuten Kōbō.

Mishima, Y. 1973-1976. *Zenshū.* Tokyo. Shinchōsha.

Scott Strokes, H. 2001. *Misima Jukio élete és halála*. Budapest. Szenzár Kiadó.

Mishima, Y. 2001. *Hullámok sűrűjében*. Budapest. Magyar Könyvklub.

Mishima, Y. 2006. *Bevezetés a Hagakure művészetébe*. Budapest. Szenzár Kiadó.

Mishima, Y. 2014. *Barátom, Hitler és Madame Sade*. Budapest. Napkút Kiadó.

Mishima, Y. 2014. A három alapszín. In: *Irodalmi Szemle* (Pozsony) 57. évf. 2. szám.

Mishima, Y. 2014. *Egy maszk vallomásai*. Budapest. Jelenkor Kiadó.

Mishima, Y. 2017. *Véres naplemente*. Budapest. Konkrét könyvek Kiadó.

Internetes hivatkozások

https://terebess.hu/keletkultinfo/hazafisag.html – 2021.03.06.
https://terebess.hu/keletkultinfo/misi.html#1 – 2021.03.06.
https://terebess.hu/keletkultinfo/fazsy.html – 2021.03.07.
https://terebess.hu/keletkultinfo/nadas.html – 2021.03.07.
https://terebess.hu/keletkultinfo/misi.html#3 – 2021.03.07.
https://irodalmiszemle.sk/2014/02/jambor-jozsef-misima-szinhazi-univerzuma-tanulmany/ – 2021.03.09.
https://terebess.hu/keletkultinfo/aranytemp.html – 2021.03.09.